

Stanislava Vrbková

Historie dokumentace a prezentace židovské kultury v Mikulově

Počtná židovská komunita vybuodovala v Mikulově nejvýznamnější moravskou židovskou obec. Fotografie z třicátých let uplynulého století zachycuje horní část Hlavní (dnes Husovy) ulice – vlastní centrum mikulovské židovské obce.

(foto archiv Národního památkového ústavu v Brně)

Mikulov byl od novověku do období emancipace jedním z nejvýznamnějších center židovské Moravy. Tato informace se v různých stylistických obměnách opakuje ve všech publikacích a propagačních materiálech obsahujících pojednání o historii Mikulova, jak byly v průběhu uplynulého století vydávány. Také se v nich dočteme, že zde bylo sídlo moravského zemského rabinátu, působil tu věhlasný rabi Löw a místní židovský hřbitov že je nejvýznamnějším a nejstarším z židovských hřbitovů na Moravě. Informace pro turisty jistě zajímavé, místním pozvedající patriotické sebevědomí, leč přesto jen informace slovníkové, z nichž lze těžko zjistit, co Židé pro Mikulov znamenali a naopak proč židovští věřící své město milovali tak, že ho nazývali Hvězdou Izraele.

Život zdejšího židovského města ovšem již dávno utichl. Slavná historie mikulovského ghetta dopsala své nejskvělejší kapitoly rokem 1867, kdy jeho obyvatelé po získání plné občanské rovnoprávnosti začali odcházet za lepšími ekonomickými podmínkami do větších měst, a poslední tečku – či spíše vykřičník – do kroniky mikulovských Židů vepsala druhá světová válka se svými hrůznými následky. Po válce se z přibližně 450 Židů, uváděných ve třicátých letech, vrátilo zpět jen několik jednotlivců. Tito německy mluvící navrátilci tu však již nenašli místo k žití.

Přesto zde židovská historie zůstala – zbylé domy ghetta, přimknutého kdysi k Zámecnému vrchu, již zmíněný věhlasný hřbitov, poslední z mnoha zdejších synagog, co však

především – genius loci, snad paprsky Hvězdy Izraele, které nedokázala uhasit ani nepřízeň minulých časů.

Třísetletá historie mikulovských Židů, kteří v dobách své největší slávy tvořili víc než 40 % obyvatel města, to je nepřeberné množství osudů a dějů, které je dobré znát a připomínat. Výchova k toleranci, všeobecná vzdělanost a přehled, kulturní povědomí a celá řada

Zadní trakty domků v Příční ulici (dnes Alfonse Muchy) židovské čtvrti na fotografii z počátku 20. století. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

dalších termínů pojmenovává důvody, proč se seznamovat s židovskou kulturou, uměním, památkami... A ještě jeden dobrý důvod – pocit sounáležitosti s dějinami svého města, s jejich spolutvárci.

Toto vše měli na mysli pracovníci muzea a také občané sdružení do Spolku přátel židovské kultury v Mikulově, když začali realizovat myšlenku dokumentování a představení židovských dějin svého města. Nezačínali ovšem v bodě nula, protože mikulovské muzeum zachránilo památku z nejcennějších – Horní synagogu, zvanou též Velká či Stará (Altschul).

Synagoga, jejíž renesanční zdi vynášejí vzhůru unikátní čtveřici barokních kupolí, rezonujících po staletí tóny židovských bohoslužeb, se stala za války skladištěm a po válce již nebylo, komu by sloužila. Poslední z dvanácti mikulovských synagog a modliteben, které tu v první polovině 19. století stály, byla v sedmdesátých letech 20. století, kdy ji muzeum převzalo, již jen zdevastovanou stavbou, výčitkou doby, v níž padaly mnohé památky, kultura i kulturnost.

Se zemí byla tehdy srovnána většina židovského města a záchrana synagogy nebyla záležitostí ani samozřejmou, ani levnou, zato však vskutku dlouhodobou. Víc než 12 let práce a víc než 12 milionů korun. Možná stojí za poznámku i to, že tehdejší vedení muzea si muselo vybojovat možnost záchranu této památky opakovaným poukazováním na nutnost získání nezbytných skladovacích prostor pro svou činnost. Že se schváleného záměru nedrželo, naštěstí po těch letech již muzeu nikdo nevyčítal.

Hlavní ulice (dnes Husova) ve dvacátých letech 20. století. Budova se sloupem na levé straně ulice je rabinát, vpravo je vidět část nárožní lodžie Horní synagogy. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Interiér Horní synagogy se čtyřsloupím almoharab a svatostánkem barokního sochaře Ignáce Lengelachera na fotografii z dvacátých let 20. století. (foto archiv Národního památkového ústavu v Brně)

Konec židovské čtvrti – asanace Hlavní ulice na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Budova stojící vlevo je modlitebna a studovna bet ha-midraš, v budově stojící vpravo bylo před válkou umístěno židovské muzeum. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Horní synagoga po padesátileté devastaci. Od roku 1960 byla majetkem státu, který ji v polovině sedmdesátých let předal jako skladový prostor mikulovskému muzeu. V roce 1977 zahájilo muzeum rekonstrukci synagogy. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Opravená památka začala od roku 1992 sloužit prozatímně jako výstavní a koncertní síň. Obnovit zničenou stavbu do zcela původní podoby se již tehdy nepodařilo, bohužel v roce 1978 byl odbourán i unikátní almoharab – dílo Ignáce Lengelachera, synagoze však byla navráćena důstojnost a krása. A to byly první kroky, jimiž muzeum zahájilo snahy o připomínání židovské historie Mikulova.

Rekonstrukce Horní synagogy koncem sedmdesátých let 20. století. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Horní synagoga v novém tisíciletí – dnes opět židovským majetkem. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Rekonstruovaná synagoga v roce 1994 – výstavní a koncertní síň. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

V červenci 1993 se poprvé od války do synagogy vrátili Židé při velkolepém benefičním koncertu, který uspořádala s ohledem na historické svazky vídeňských a mikulovských Židů vídeňská židovská náboženská obec ve prospěch restaurování budovy synagogy.

Listopadová revoluce 1989 změnila dobu i majitele stavby. Synagoga se v roce 1995 vrátila do židovských rukou, byť ne mikulovských, protože židovská obec zde po válce již

Benefiční koncert v synagoze v roce 1993 pořádaný vídeňskou židovskou náboženskou obcí. (foto archiv RMM)

nebyla obnovena. Vlastníkem památky se stala Židovská obec Brno, která ji však za symbolický nájem ponechala k využívání regionálnímu muzeu, a umožnila mu tak později v nových podmínkách začít budovat expozici židovského dědictví Mikulova. Tento začátek je spojen s počátkem devadesátých let a s osobou ředitelky muzea Mgr. Dobromily Brichtové. Díky ní se tedy před více než deseti lety začala v Mikulově zmiňovat kultura komunity, o niž nás dvacáté století připravilo.

Pohled do expozice židovského muzea v Mikulově na fotografii ze třicátých let 20. století. (foto archiv Národního památkového ústavu v Brně)

Již v roce 1994 vydalo muzeum publikaci Jaroslava Klenovského Židovské památky Mikulova, která kromě pamětihodností židovské čtvrti přibližuje také historii zdejších Židů. O rok později byla ve vnějším rohovém loubí synagogy odhalena pamětní deska mikulovským obětem nacistické perzekuce, kterou zajistila Židovská obec Brno. V návaznosti na tuto akci byla veřejnosti představena první část stálé expozice v synagoze. Panely s informacemi o dějinách židovské čtvrti v Mikulově doplňovaly exponáty ze synagogálního vybavení, instalované do dvou vitrín upravených ze zaslepených oken do bývalé zimní modlitebny.

Exponáty prezentující bohoslužbu v synagoze pocházely částečně ze sbírek regionálního muzea, většina z nich však byla zapůjčena Židovským muzeem v Praze. První spolupráce byla logickým pokračováním vztahu předválečných židovských muzejních institucí – Židovského musea v Praze a Židovského ústředního musea pro Moravskoslezsko v Mikulově, které stálo na prvo počátku snah o dokumentaci slavné a bohaté historie vlastní komunity.

Mikulovské židovské muzeum, otevřené veřejnosti po mnohaletých přípravách v roce 1936, zaniklo před příchodem nacistů, avšak jeho práce zůstala uchována právě ve vysoce kvalitní a v mnoha ohledech jedinečné sbírce převážně synagogálních liturgických předmětů z moravských a slezských židovských náboženských obcí, která je v kompendiu editora Hugo Golda v pasáži věnované Mikulovu nazývána pokladnicí. V důsledku válečných svozů se tyto předměty dostaly do Prahy a patří dnes k nejvzácnějším ve sbírkách Židovského muzea. Díky otevřené spolupráci obou muzeí se mohou touto formou zase vracet na Moravu – a kde jinde je představovat, než právě v Mikulově? Budování expozice v synagoze je otevřeným projektem a ve svém celku se má zabývat historií mikulovské, ale i moravské židovské kultury. Tento zamýšlený širší geografický rámec má svůj reálný základ právě díky skutečnosti, že Mikulov byl nejvýznamnějším centrem moravských Židů.

Zdejší židovská obec byla však také až do 19. století druhou největší obcí v českých zemích, a proto po otevření hranic v roce 1989 sem začali přijíždět nejen rodáci, kteří přežili válku, ale také mnoho potomků někdejších příslušníků mikulovské židovské obce, aby zde pátrali po své rodinné historii. Prameny o historii moravských Židů však byly rozptýleny do mnoha archivů, muzeí i soukromých rukou u nás i v zahraničí. Proto se mikulovské muzeum rozhodlo vybudovat dokumentační středisko shromažďující dostupné písemné i obrazové materiály týkající se obecněji judaismu, především však historie moravských židovských sídel.

Za finanční pomoci z grantu Fondu malých projektů Phare bylo na podzim roku 1998 při Regionálním muzeu v Mikulově zřízeno Dokumentační centrum moravského židovství. Jako základní úkol si vytklo zpracování, studium a popularizaci problematiky moravského židovství, což v praxi znamená kromě jiného budování knihovny, tvorbu databáze bibliografie moravských judaik, dokumentaci písemných pramenů k židovské tematice, osobních svědectví pamětníků ze židovských komunit, obrazovou dokumentaci hmotné kultury Židů a získávání trojrozměrných judaik. Zpřístupněním budovaných fondů tak může pracoviště již několik let poskytovat základní ucelené informace o historii Židů v moravském prostředí nejširší laické veřejnosti se zájmem o problematiku, vědeckým a vlastivědným pracovníkům i studentům. Přednášky, exkurze, konzultace seminárních prací, odborná pomoc při vyhledávání materiálu pro diplomové práce – to je také jedna z důležitých činností pracoviště. Využívána je knihovna judaik i fotoarchiv.

Na židovskou tematiku se specializuje historik muzea, spolupracující s týmem odborných pracovníků. V současné době dokumentační centrum sestavuje soupis židovských obyvatel Mikulova před druhou světovou válkou, zaznamenává jejich emigraci do zbytkového Československa a dalších zemí a jejich osudy za války vzhledem k tzv. konečnému řešení. Výzkumná činnost pracoviště se dále soustředila na problematiku židovských dobrovolníků pro stát Izrael v roce 1948. Z archivu Ministerstva vnitra ČR jsou excerповány informace týkající se mužů i žen židovského náboženství nebo národnosti, kteří se v roce 1948 přihlásili k včívku do jednotek Hagana a kteří byli před odchodem do Izraele v únoru 1949 umístěni v táboře Mušlov u Mikulova.

Dokumentační oddělení komunikuje s dalšími kulturně-vzdělávacími institucemi a spolky regionu, kupříkladu s Muzejním spolkem Mikulov, Spolkem přátel Mikulova, mikulovským kulturním střediskem, a jeho aktivity se staly dokonce jedním z impulsů založení Spolku přátel židovské kultury v Mikulově.

Spolupráce s tímto spolkem má také svou vlastní historii. Kromě hmotných výsledků společných aktivit, jimiž bylo například vytvoření naučné stezky židovskou čtvrtí, je stejně pozitivním momentem i probuzení zájmu místních obyvatel o židovskou kulturu a následně snahy o uchování památek na ni. Tvůrčím prvkem spolupráce muzea se spolkem je také konfrontace různých přístupů k prezentaci židovské kultury směrem k návštěvníkům židovských památek, výstav a expozic.

Spolek přátel židovské kultury v Mikulově byl založen v únoru roku 2000 jako občanské sdružení a v rámci svých možností se nemalou měrou podílí na dokumentaci a prezentaci židovského kulturního dědictví a jeho zapojení do aktivit cestovního ruchu. Významných úspěchů dosáhl kromě entuziasmu svých členů také výhodnou skladbou své základny – členové s vazbou na Židovskou obec Brno, odborní pracovníci muzea, podnikatelé v cestovním ruchu, kulturní pracovníci, jejichž potenciál je dán zkušenostmi s výstavní činností, záchranou a obnovou památek, publikační činností a grantovými aktivitami či zkušenostmi s potřebami rozvoje turistického ruchu.

Prvním velkým projektem spolku byla právě realizace Naučné stezky židovskou čtvrtí v Mikulově v roce 2000, a to za finančního příspěvní Nadace Partnerství, Okresního úřadu Břeclav a dotace Městského úřadu v Mikulově. Naučnou stezku tvoří trasa po nejvýznamnějších dochovaných památkách mikulovského ghetta. Jedenáct vybraných neovitostí je na průčelí opatřeno masaznou tabulkou s textem v českém, anglickém a německém jazyce informující o památce, na třech významných místech bývalého ghetta jsou umístěny informační tabule s obsáhlejší textem a plánem židovské čtvrti. Souběžně byl vydán trojjazyčný leták provázející židovskou čtvrtí a pro zahraniční návštěvníky byla do anglického jazyka přeložena publikace Jaroslava Klenovského Židovské památky Mikulova.

Součástí naučné stezky se stala také instalace malé expozice v obřadní síni na židovském hřbitově, tvořená panely s informacemi o něm a o významných židovských mikulovských osobnostech. Spolek inicioval zpřístupnění židovského hřbitova a sám zajišťuje průvodcovské služby po období letní turistické sezóny. Spolu s regionálním muzeem se účastní projektu kompletní dokumentace hřbitova, která je součástí celorepublikového projektu Keshet. Jeho výstupem bude kompletní elektronická databáze českých a moravských židovských hřbitovů. Metodické vedení i odbornou pomoc zajišťuje občanské sdružení Hazkara, smluvně vázané s Židovským muzeem v Praze. Do současné doby se podařilo zdokumentovat a vřadit do databáze informace o nejzávažnějších náhrobcích, kamenech z tzv. rabínské vršky. Jako nesmírně cenný vedlejší efekt projektu je vtažení skupiny studentů místního gymnázia do tohoto úkolu.

Obdobným případem propojení aktivit spolku a muzea se školní mládeží je spoluúčast na televizním projektu „Teenageři a Židé“, v němž skupina studentů mikulovského gymnázia vybavených digitální kamerou pátrá po stopách zmizelých židovských spoluobčanů.

Ochrana židovského dědictví – další z poslání, k němuž se členové židovského spolku hlásí – není rozhodně pouhou frází, neboť spolek hradí polovinu nákladů na ochranu hřbitova před krádežemi náhrobků, ke kterým zde v nedávné době došlo.

V současné době směřuje spolek svou činnost na významné rozšíření expozice věnované tématu mikulovského židovského hřbitova a pohřebního bratrstva, která bude umístěna v dalších prostorách obřadní síně na hřbitově. Největším exponátem, co do velikosti i významu, kterým by se měla expozice chlubit, bude skvěle zachovaný pohřební vůz ze Senice, zapůjčený Ústředním svazem židovských náboženských obcí v Slovenskej republice. Nutno ještě podotknout, že spolek kryje finančně náročné výsledky své činnosti z nadačních prostředků, příspěvků města i cestou sponzorských příspěvků, také však tradičními brigádami, jako například v případě budování expozičních prostor v obřadní síni.

Pohled na židovský hřbitov okolo roku 1910. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Spolek přátel židovské kultury v Mikulově se stal samozřejmou součástí snah o dokumentaci a prezentaci židovského kulturního dědictví a finanční i morální pomocí stál i při počátcích rozšiřování stálé expozice v synagoze v roce 2003.

Mikulovské muzeum již od roku 1995, kdy umístilo do tzv. pokladnice synagogy velkou expozici, začalo intenzivně přemýšlet o instalaci další její části do vnitřního prostoru synagogy. Nová expozice měla oslovit široké spektrum osob, od poučených přes neinformované až k těm nejlažnějším, kteří do Mikulova přijíždějí pouze vinou nepříznivé počasí, jež je snad zastihla v době dovolených na blízkých Novomlýnských jezerech.

Pracovníci muzea museli také respektovat víceúčelovost objektu, využívaného jako výstavní a koncertní sál, a především ctít architekturu synagogy, aby nebyla znehodnocena nevhodným instalačním řešením. Výstavní fundus musel být navíc stavěn do podmínek extrémně vysoké vlhkosti, nejen aby sám přežil, aby však hlavně technicky zabezpečil odpovídající klimatické podmínky pro vystavené předměty. Vskutku velké množství problémů a obtížně splnitelných podmínek, vedle nichž se zajištění potřebného objemu financí na vlastní realizaci expozice zdálo být téměř zanedbatelnou epizodou.

Námět expozice a její scénář se v průběhu několika let měnil a upravoval, jednak se změnou odborných pracovníků muzea zabývajících se židovskou historií, jednak s vývojem názoru na důležitost prezentace regionální historie. Nakonec zvítězilo jako nosné téma Mikulov a moravští Židé, vycházející ze specifik místní židovské kultury. V době, kdy bylo rozhodnuto o tématu, mělo již mikulovské muzeum od pražského židovského muzea k dispozici seznam předmětů pocházejících z někdejšího mikulovského židovského muzea i příslib jejich

Část rabínské vršky na židovském hřbitově na fotografii ze současnosti. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

V roce 2003 byly do prostoru synagogy umístěny vitríny zajišťující klimaticky vhodné podmínky pro vystavení vzácných předmětů. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

zapůjčení do expozice. Ten však vycházel z podmínky zajištění odpovídajícího mikroklimatu, kterou synagoga rozhodně nesplňovala. Proto se koncem roku 2002 pracovníci muzea pustili do řešení problému speciálních vitrín.

Provoz při kulturních akcích, členitost terénu a důraz na zachování působivosti kultivovaného prostoru omezil instalační možnosti na minimum. Přesto se muzeum rozhodlo pro odvážné řešení umístit vitríny do prostoru mezi vnitřní oblouky ženské galerie v poschodí synagogy, takže jsou viditelné i z pohledu z přízemí. O pomoc při technickém řešení zajištění klimatických podmínek uvnitř výstavních vitrín požádalo mikulovské muzeum restaurátorské oddělení pražského židovského muzea.

S ohledem na stav prostoru synagogy v průběhu sezóny byly mikulovským kolegům doporučeny jako optimální vitríny osazené sorbentem. Pracovníci mikulovského muzea našli vhodné technické řešení, firmu, která dle návrhu vitríny zhotovila, i firmu, která zajistila jejich osazení sorbentem a následný provoz.

První vitrina, která byla na zkoušku vyrobená, však nesplňovala estetické nároky a v obloucích galerie nabyla vzhledu kuchyňské linky. Až druhý pokus představu dokonale naplnil. Jednoduchý tvar, zvolený materiál i jeho povrchová úprava a vhodné vnitřní osvětlení ladily se stylem prostoru. Tak bylo na galerii umístěno celkem deset vitrín v ceně cca 260 000 Kč – pozitivní začátek, po němž však následovala série dalších problémů a následně kroků k jejich odstraňování. Spolu s pražskou firmou AST, která zajišťovala provoz vitrín, řešili mikulovští muzejníci jejich lepší utěsnění a vnitřní cirkulaci vzduchu, použití skel s UV filtrem, sledovali vlhkost a světelné poměry uvnitř vitrín a zatemňovali okna. Po vyčerpání všech technických možností i psychických sil tu však stály výstavní vitríny, do nichž se již nemusel nikdo bát umístit i vzácné předměty. A ty do synagogy poskytl formou zápujčky Židovské muzeum Praha, které nesmírně rychle zareagovalo na žádost svých kolegů a nachystalo pro synagogu materiál dokumentující dějiny moravského židovství – synagogální stříbro a textil moravské provenience, písemnosti dokreslující historii mikulovské židovské obce, připomínky moravských specifik, jakými byla např. moravská písařská škola, moravská vyšivačská dílna či moravské malované synagogy. Kde nemohly být využity sbírkové předměty, posloužily zatím fotografie. Součástí této koncepce se stala i judaika z mikulovského muzea.

Ak 18. května 2003, již tradičně na Mezinárodní den muzeí, byla otevřena synagoga a s ní nová expozice. S doprovodnými texty zatím jen v českém jazyce a se spoustou předsevzetí, jak pokračovat dál. Expozice, zamýšlená jako otevřený projekt, v sobě nesla možnosti

Břidlicový upomínkový pohárek ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově.
(foto Milan Karásek – RMM)

Výsady mikulovské židovské obce potvrzené Karlem Maxmiliánem Dietrichsteinem z roku 1780, jejichž kopii vlastnil Regionální muzeum v Mikulově. (foto Židovské muzeum v Praze)

Faksimile grafického listu s vyobrazením mikulovského rodáka Hirsche Kollische – zakladatele židovského ústavu pro hluchoněmé. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

dalšího rozšiřování po obsahové stránce, po formální vybízela k doplňování informacemi, a to i v dalších jazycích. Příprava obsáhlejších textů, jejich překlady a výroba panelů pro doplnění expozice zajistila dokumentačnímu centru i výtvarnému oddělení muzea pracovní náplň na řadu týdnů. Nečekanou odměnou za tuto práci se stalo objevení brídlicového pohárku s hebrejskými nápisy, který do muzea přinesl ukázat obyvatel blízké vesnice, inspirovaný aktivitami mikulovského muzea. Židovské muzeum v Praze zhodnotilo nádobu jako poměrně vzácný předmět – upomínkový pohár z návštěvy Jeruzaléma, s pamětními nápisy osobního charakteru, které jeho hodnotu ještě zvyšují. K odprodeji pohárku, jako stvořeného pro stávající expozici, přiměly původně neoblomného majitele blížící se Vánoce a doporučená cena 10 000 Kč.

Při úvahách o dalším rozšiřování expozice začalo mikulovské muzeum reálně uvažovat o postupné výrobě replik předmětů vyšší historické či umělecké ceny nebo s přímým vztahem k lokalitě, či vzácných sbírkových předmětů, jejichž originály nemohou být vystaveny. Myšlenka, která v sobě však již nese nejčastější otázku, kterou všichni známe – za co... Na tuto otázku odpověděly Nadace Nova a Nadační fond obětem holocaustu, jimž muzeum předložilo své žádosti. Tak mohla být v roce 2004 pro expozici zhotovena náročná kopie vzácného dokumentu ze sbírek pražského židovského muzea, který je spjat s židovskými dějinami Mikulova – výsady mikulovské židovské obci potvrzené Karlem Maxmiliánem Dietrichsteinem z roku 1780. Nádherná, zlatem zdobená pergamenová kniha má pro mikulovské muzeum velký význam i v kontextu s tím, že od roku 2004 je v prostorách zámku instalována rozsáhlá expozice věnovaná právě rodu Dietrichsteinů. Milým bonusem pro muzejní pracovníky byla i pomoc zdejšího okresního archivu, který vyhledal instituci vlastníci pečet Maxmiliána, jejíž podoba na originálu privilegii již nebyla patrná. Podle ní pak restaurátorské oddělení Moravského zemského muzea zhotovilo kopii pečeti, která kdysi dokument doplňovala.

A ještě jeden exponát do expozic získalo muzeum v tomto roce – faksimile grafického listu, opět ze sbírek pražského židovského muzea, s vyobrazením mikulovského rodáka,

Pohled do expozice „Mikulov a moravští Židé“ na galerii synagogy. Kromě historie zdejší židovské obce přináší také obecné informace o synagoze a jejím vybavení, o židovských svátcích apod. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

židovského obchodníka a filantropa Hirsche Kollische, který v roce 1844 založil v Mikulově Izraelitský institut pro hluchoněmé. V tomto případě poskytl peníze na zhotovení kopie laskavý sponzor – i takové věci se ještě dějí.

18. května 2004 přivítala své návštěvníky synagoga s expozicí doplněnou o tyto faksimile, o nové panely s rozsáhlými trojjazyčnými informacemi a dokonce o další zápůjčky sbírkových předmětů – tentokrát z Židovské obce Brno.

Největšího ocenění, jakého se expozici Mikulov a moravští Židé v této podobě dostalo, bylo uznání manželů Dorfmanových, spolupracovníků Centra pro židovské umění Hebrejské univerzity v Jeruzalémě a autorů známé práce „Synagogy bez Židů“, kteří označili mikulovskou expozici za jednu z nejlépe zpracovaných prezentací regionální historie židovské komunity, s níž se v Evropě setkali. Dokumentace mikulovské expozice se stala součástí jejich výzkumného úkolu, věnovaného židovskému kulturnímu dědictví ve světě.

Projekt, k jehož uskutečnění Nadační fond obětem holocaustu přispěl, nesl název „Rozšíření vzdělávacích aktivit při expozici v mikulovské synagoze“. Kromě zhotovení faksimile privilegii zahrnoval organizování exkurzí, přednášek a besed s tematikou židovské historie, holocaustu i dějin židovsko-křesťanských vztahů, organizování koncertů z děl židovských autorů či jidiš písní, především však také přípravu publikace Židé v Mikulově. O jejím vydání muzeem přemýšlelo již nějaký čas, avšak teprve realizace nové expozice dala těmto myšlenkám konkrétnější podobu. Cenná spolupráce s památkovými ústavy v Praze i Brně a zejména intenzivní spolupráce se Židovským muzeem v Praze umožnila sestavit nový materiál, který svou koncepcí odpovídá požadavkům na moderní vědeckopopulární publikaci. Významným nositelem sdělení je zde obrazový doprovod – vedle historických fotografií i současných pohledů na židovskou čtvrt jsou tu představeny předměty dokumentující život obyvatel zdejšího ghetta – dnes sbírkové předměty mikulovského muzea a především pražského židovského muzea.

Publikace je tak vlastně doplněním a rozšířením výpovědi expozice v synagoze a shrnuje známé poznatky i některé dosud nepublikované informace. Podařilo se například

Koncert komorního orchestru Collegium Magistrorum. (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

získat souhlas současného vlastníka rukopisu druhého dílu kroniky „Děje časů“ od Abrahama Trebitsche k přeložení a publikování části věnovaných Mikulovu.

Pro zahraniční návštěvníky, kteří Mikulov stále častěji vyhledávají, se v následujícím roce, tedy 2005, podařilo opět za přispění Nadačního fondu obětem holocaustu vydat překlad publikace Židé v Mikulově do anglického jazyka, německá verze je zatím otázkou času a peněz.

Synagoga se tedy v průběhu let stala místem prezentace dějin židovské komunity – její historie jako paměti času, o níž vypráví expozice, i její kultury, oslovující současnost v dílech hudebních skladatelů a spisovatelů či ovlivňující třeba výtvarné umělce. Již od počátku devadesátých let, kdy byla opravená synagoga otevřena veřejnosti, byly její prostory využívány pro krátkodobé výstavy malířů, grafiků, sochařů a fotografů zabývajících se židovskou, případně duchovní tematikou a také jejich vernisáže ať hudbou či slovem toto téma rozvíjely. Od roku 2001 je každoroční otevření synagogy navíc spojeno s komponovaným programem, v němž je kromě zahájení sezónní výstavy vždy zařazen koncert z díla židovského autora, četba textů z pera židovského spisovatele, případně příběh z historie židovského Mikulova. Tento počín nachází u veřejnosti dobrou odezvu a často se stává, že za odbornými pracovníky pak přicházejí pamětníci se vzpomínkami dávno zasunutými uplynulým věkem, s kontakty na rodáky, dokonce i s nalezenými drobnými předměty, které kdysi sloužily v židovských rodinách.

Druhým velkým pozitivem, jehož iniciátorem byly právě tyto pořady, je spolupráce s komorním orchestrem učitelů a žáků Základní umělecké školy Mikulov Collegium Magistrorum, který postupně nastudoval řadu děl židovských autorů či skladeb souvisejících s židovskou liturgií. Nezapomenutelným se tak stalo např. uvedení skladby Maxe Brucha Kol Nidrei. Úžasnou atmosféru mikulovské synagogy však už měli možnost ocenit i umělci, pro něž vystupování v bohoslužebných prostorách není vzácností. Koncert hebrejského liturgického zpěvu a jidiš písní operního pěvce a zároveň kantora několika rakouských

židovských obcí Richarda Amese v synagoze, konaný pod záštitou Rakouského velvyslanectví v Praze, se stal mikulovskou kulturní událostí roku 2004 a pro něj samého bylo seznámení s Mikulovem a jeho židovskou historií zážitkem, o němž napsal dokonce do rakouského křesťansko-židovského časopisu Dialog.

Synagoga je tedy i místem setkávání národů – především těch, které byly válečnými událostmi násilně odděleny – Čechů a Rakušanů. Na programy, které zde muzeum pořádá, jsou pravidelně zváni i rakouští sousedé, kteří často a rádi přijíždějí.

Synagoga se stala také místem vzdělávání – studenti i žáci sem přicházejí na přednášky s židovskou tematikou, které zajišťuje odborný pracovník muzea, a pedagogové využívají expozici při výuce regionálních dějin. V roce 2004 téměř tisíc žáků, studentů i učňů z místních i okolních škol přišlo do synagogy na besedu doprovázející výstavu „Anna Franková – odkaz pro současnost“, organizovanou Centrem ekumenického setkávání a dialogu Olomouc. Rok 2006, který byl uváděn mottem „Rok s židovskou kulturou“, byl z tohoto pohledu zas významný výstavou fotografií Briana Hendlera, jihoafrického fotografa žijícího víc než třicet let v Jeruzalémě, držitele americké Ceny Simona Rockowera. Fotograf, který přijel do Mikulova svou výstavu s názvem Změť osobně zahájit, byl u všech důležitých momentů v životě židovského státu a jejich zachycením dokázal přiblížit atmosféru nelehkého a současně fascinujícího života z pohledu izraelské i palestinské strany, což oceňovali všichni návštěvníci synagogy bez rozdílu národnosti, věku či názorů.

Dokumentace a prezentace židovské kultury v Mikulově má svou zajímavou historii, bohatou současnost a do budoucnosti mnoho plánů. K nim patří kromě jiného příprava monografie věnovaná Maxu Fleischerovi, významnému architektovi 19. století, který je autorem obřadní síně na mikulovském židovském hřbitově – jedné z mála jeho dochovaných staveb. Mgr. Jan Richter, který téma zpracovává, připravuje současně pro nakladatelství Paseka jednu z publikací řady „Zmizelá Morava“, věnovanou Mikulovsku.

Prezentovat Mikulov a zdejší židovskou komunitu jako specifikum na mapě moravského židovství se regionálnímu muzeu úspěšně daří již několik let a témat k zpracování je stále velmi mnoho.